

**Львівський літопис і
Острозький літописець —
Ісписаніє літом от
рождества Христова ...
року і по нїм ідущих
(Львівський літопис)**

1971

Exported from Wikisource on 03/24/19

**ІСПИСАНІЄ ЛІТОМ ОТ РОЖДЕСТВА ХРИСТОВА ...
РОКУ І ПО НІМ ІДУЩИХ
(Львівський літопис)**

Roku 1339. Król Kazimierz polski Lwów wziął, poddali się sami; skarby wielkie pobrał, srebra, złota, kamieni drogich, bławatów, 2 krzyże złote, kamieniami sadzone, w jednym drzewo krzyża ś., 2 koronie, krzesło drogo robione, szatę szczerym złotem przetykaną i drogim kamienien sadzoną; zamki obadwa, Wysoki i Niski, drzewiane pali^[1]. Kroniki 263 list, księga XII¹.//

1471. Król Kazimierz² polski przerobił księstwo Kijowskie na powiat i za wojewódstwo za radą litowską 1 starosta litwin Gosztold^[2].

1498. Татарє проводніі³.

1499.

1500. Татарє Ярослав спалили і турци Рогатин звоевали⁴.

1501. То ж.

1502.

1503.

1504.

1505.

1506.

1507.

1508.

1509.

1510.

1511.

1512.

1513.

1514.

1515.

1516.

1517.

1518. Битва [у] Сокаля була⁵.

1519.

1520.

1521.

1522.

1523.

1524. Татаре були на Подолю і Чурилова замку доставали⁶.

1525. Турци Рогатин доставали⁷.

1526.

1527.

1528.

1529.

1530.

1531.//

1532.

1533.

1534.

1535.

1536.

1537.

1538.

1539.

1540.

1541.

1542. Саранча о матці божой⁸.

1543.

1544.

1545.

1546.

1547.

1548. Ярослав погоріл.

1549. Арсеній⁹ владика умер львовський^[3].

1550.

1551.

1553.

1554.

1555. Угорська королева їхала із сином¹⁰.

1556. Ляхове до Інфлянт шли на війну¹¹.

1557.

1558. Зимі татаре були на Подолу¹².

1559.

1560. Мор бул у Ярославлі.

1561.

1562. Замок будовано Ярославський і Домшу, господаря^{*[4]} волоського, стято¹³.

1563.

1564.

1565.

1566.

1567. Татаре були на Подолу¹⁴.

1568. Сніг упал по воскресені¹⁵.

1569.

1570. Мороз поморозил жито мая подполня.

1571.

1572.

1573. Круль Август умер¹⁶.

1574. Француз кроль утік¹⁷. Іона, господар волоський, битву точил з цісарем* турецьким¹⁸.//

1575. Татаре о покрові були¹⁹.

1576. Стефан Баторій кроль настал.

1577.

1578. Баторій бул во Львові і поїхал на лови, а казал козака Подкову стяти, бо посол турецький скаржил на него, що татарув біял і до Польщі недопушал²⁰.

Того ж року земля тряслася.

1579.

1580.

1581.

1582. Ляхове отмінили календар²¹.

1583.

1584.

1585.

1586. Стефан кроль умер.

1587. Жигмунт III кроль настал.

Того ж року церков святої пречистої закладано²².

1588. Татарє спаськіі²³. Под Краковом битва була²⁴

1589.

1590. Татарє Галич спалили²⁵.

1591. Дорожиня була, жито було по золотих 9 колода^{*}.

1592. Унія настала таким способом. Іпатій, владика володимерський, і Кирил Терлецький, владика луцький, іменем владика львовського, так же і пінського і митрополита київського Рагозу, їхавши до папіжа, поклонилися єму а повіли, же^{*} «ми суть присланії на тоє, абихмо^{*} унію прийняли от вшистких^{*} с посполитої шляхти^{*} і от священников і от людей». Он тому рад бувши барзо^{*}, одослал їх до короля, аби їм привілей надал. І дал їм, що і до сего часу мучать християн, як слуги і предитечі антихристові²⁶. О том всім вищей широце «Пересторога»²⁷, лист... і прочіі.

1593.

1594. Татаре вишли були і Галич спалили, шкоди много учинили²⁸.

1595. Мор бул великий в Перемишлю і во Львові^[5].

1596. В п'яток світлий земля ся трясла. Наливайко до Венгер ходил²⁹.

1597. Наливайка згублено³⁰.

1598. По дахах на домах щось писало і падовало на землю, що і люде слыхали, як о землю чим ударив, а по тому скот здихал барзо.

Того ж року 1-ої неділі поста³¹ гриміло і блискало.

1599. Мор бул великий во Львові, що, мовили, і птах, як летів през* місто, то впал і здох.

1600. Мигаля бито ляхове³².

1601.

1602. Радимна вигоріла вшистка.

1603.

1604. Цар до Москви ішол³³.

1605. Стадницький ліський старосту перемиського забил³⁴.

Того ж року цар московський ся явил і ве Львові бул³⁵. Мнішко, воевода руський, дочку за него дал і до Москви его провадил на паньство* і осадил его бул. Єднак же// ляхи хотіли верх мати над Москвою, почали їх зневажати. Москва, видівши, що зле, змінила царя, убили, і людей много, а других в неволю побрано, і Мнішко сиділ. І с того ся война почала в Москві і точилася много. Потім през присягу поддалась була столиця гетьманові Жолкувському. Потом знову облегла їх була москва і так їх трапили*, же не мали що їсти, а ні пити. Же до того пришло було, же не только псов, альбо* коток, альбо щуров, але і людей їли, спячих різали, а моч свою пили³⁶.

1606. Рокош* великий под Вислицею бул против крелеві, а кроль поймал бул Гербурта і інших³⁷.

1607. Гербурт із Стадницьким войну точили, поймал бул Стадницького, і згодилися були в Жолкві. А Стадницькїі ся були зобрали з великим людом, було їх 5 Стадницьких і люду було больше тисечі (1000)^[7]. А Гербурт до Львова бул з'їхал, а Стадницькїі за ним, і стали обозом* под святим Юрим³⁸, шкоду чинили по передмістю великую, а потом, коли от'їздили, казали діло* нарихтовати в ратуш*, і раз минув, а другий раз трафил, і поїхал³⁹.

Того ж року Балабан, владика львовський, умер⁴⁰.

1608. Знову Опалінський із Стадницьким о пса войну точил, і людей погубили много. Наостаток Стадницькому козак Шевлюга голову втял, ланцуцькому⁴¹.

1609.

1610.

1611. В Мостиськах поставлено церков, котрої там нігди* не було, бо не вольно було.

1612. У Волосіх побито польськое войско с Потоцьким⁴², без волі королевської поїхал.

Того ж року шаранча великая вишла була до Польськи⁴³.

1613.

1614.

1615. Конфедерація* була московська, во Львові ся скарбами ділили, і конфедерацію палили, і сами ся в нівуцо пообертали⁴⁴.

1616. Купилися знову конфедерати, а кроль розказал їх зносити. Теди, где заскочено*, то іmano* і гублено. І ве Львові єдного дня под ратушем 19 порану стято, а ку вечеру в замку б так же стято, а старшину 4 панув в поле випровадили: Карвацького і Конського на паль* убито, а Сцібора і Сума чвертовано. Такую їм нагороду дано⁴⁵.

Того ж року на знесіння^[8] невіста уродила дітей двоє, которії ся зросли були митусь^{*}, а пупок бул єдин. Єдно було живое, а другое умерлоє, і тоє зась^{*} умерло.

1617. Кам'янець-Подольський погоріл.

1618. Татарє о вознесєні⁴⁶.

1619. Канцлера^{*} Жолковського у Волосіх забито і Корєцького взято, бо без ко// заков войну точил, мовил так: «Не хочу я з Грїцями воевати, нехай ідуть до ролі, альбо свині пасти». В той час тут трвога наступила. Татаров великоє мнозство розсіялося було. Не було того чоловіка, щоби ся не трвожил, навіть сам король у Варшаві у великой трвозі бул. А тоє ся діяло о святой покрові.⁴⁷

В той же час в день суботній земля ся трясла о годині 20-туй, же із оken шиби випадали, шкляниці із столув іспадали, і люде в страху були великом.

1620. Кролевич Владислав бул ве Львові, коли до Волох іхал, бо чекал на Сагайдачного, гетьмана козацького, бо коли бул у Варшаві у кроля, і кроль єму мовил: «Ото я на твою опіку посилаю сина моего». І коли виїждчал зе Львова с кам'яниці^{*} арцибіскупії^{*}, Сагайдачний у ворот стоял і поклонил ся єму, а он руку єму положил на голові і мовил так: «Взявши на помоч господа бога, ото я з вами сміле іду противко неприятелем нашим». І так за помоччу божиєю а за стараннем козацьким стало ся, где видячи старання їх, сам признал їм рицерство, і отримали звїязтво^{*} великоє. В той

час Сагайдачний спосродку турков, беручи по одному, водил до свого обозу. Там его пострілено, і умер, а в Києві лежить тіло его.

Того ж року посполитое рушення* було, стоял обуз под Львовом, і король сам бул во Львові⁴⁸.

Того ж року по от'їзді крелевськом дорожня ся почала, гроші в гору пошли, щораз вишше. Таляри* були по золотих* 4, а червонії* по золотих 6, а жита колода по золотих 24.

1621. Турчин под Хотиням бул.

Того ж року я-м ся учити почал в Межибожу у дяка Дмитра Щирецького. Того ж року отець мой умер. Я з школи заніс в дом хоробу горячку, і всі хоріли в дому.

Приморки* були всюди і дорожня.

1622. Дорожня, жита колода по золотих 24.

1623. Мур* бул ве Львові великий; почалося по святом Петрі⁴⁹ а по матці божой, бо було святої пречистої в п'ятниці⁵⁰. А в неділю вночі вигоріло передмістя Краковськое вшистко, і церквій згоріло 3: святого Феодора, святого Онуфрія, святого отца Николи; костелов 3: святого Яна, панни Марії, всіх святих; ормянських 3: монастир, святого Якуба і святого крижа; і жидовська божница една. Шкода незлічоная була вшистким.

1624.

1625. Ярослав погоріл вшисток у ярмарок⁵¹. Шкода незлічона і людей много погоріло.

1626. Гетьман Конецьпольський ходил за козаками аже до Медвежих Лоз і гетьмана дал їм Дорошенка. Завіл бул ляхов хорошенько, але не хотіл бити, мусили би ся були просити⁵².

Швед воєвал⁵³./.

1627.

1628.

1629.

1630. Гетьман Конецьпольський ходил за Дніпр козаков зносити. Людей много стратил і сам ледве ся виніс, але предця гармати* їм зоставил і познал, що козаки! І як ся му поводило*, есьт виписано таким способом^[10]:

«Жолніре* до Києва приїхали с тим інтендом*, аби впрод козаков, а затим во вшисткой Україні⁵⁴ русь* вистинати аж до Москви. А отколь би то відомо? Сами под час визичали*^[11] под добрую мисль. Другії зась русь жолніре отцу митрополиту⁵⁵ з милості о том повідали. То єдині в Києві, а другії всюди поза Дніпром, где нігди ніхто не пам'ятаєт, аби туди стояти міли. І так збродні* і кривди незноснії чинили, людей без дання причини забиваючи. Пред вокресенієм⁵⁶

отца митрополитового челядника Петра на штуки розсікли і трьох подданих.

Козаки, вишовши з Запорожжа, і того Гриська гетьмана, же зле пінязі^{*}, рекомо, поділил, котрий на унію бул присягл, — сам ся признал, — которого стято⁵⁷. Потім зобравшися, почали ся купити зевсюд. Пан Лащ⁵⁸, до Києва шедши, Лисінку містечко на самий день великодній вшистко вистинал, як мужов, так і жон, так і дітей, в церкві будучих, і попа з ними. По дорозі людий невинних, буле би тільки русин бул, забивали.

А козаки, видячи войско, вступили за Дніпр і станули в Переяславлю, завше громили го на кілька місцу значне. А Лащ до Києва притягнувши, рекомо, гонячи за козаками, кілька неділь очікуваючи люду і пана гетьмана Конецьпольського. Потім же, не дочекавшися, шол до пана Потоцького⁵⁹ з людом і з козаками реєстровими^{*}, котрих дві тисячі було, а 4 — до Тараса⁶⁰ були пошли за Дніпр. Потім сам пан гетьман прибул з великим гнівом на козаки і на вшистку русь. Приїхавши, зараз за Дніпр ял^{*} ся перевозити, где найпервій переправі, ту ж под Києвом, козаки капітана німецького живцем поймали і самого пана гетьмана мало не поймали, але умкнул до Києва. А оних тільки за сто коний шпигов^{*} було. А капітан, котрий бул пойманий, на ве[ли]кой помочі бул козаком в стрельбі.

Переправившися, пан гетьман обозом станул под Переяславлем, а козаки в місті. Битва була великая в

сєдьмую суботу⁶¹. Пан Лашц, люд постерегши козацький, котрий на чату* їхал, 5-ти сот коний, повідають, взявши жолніров, штурм до них учинил і, не доставши їх, дал знати пану гетьманові. І пан гетьман жолніра доброго взял з собою 2000 і шол з Лашцом. Там же оних козаков на онім місцу не нашовши, других натрафили, которії оним на помоч шли. Повідають, гди ж їх не много було, тільки зо двісті коний, а поляци повідають же 500. Там же ся козаки заперши в єдної шопі, боронилися так, же жадного живцем не поймали, тільки єдного сотника, і то юж* раненого. В тім іж* з обозу польського два гайдуки* ся до козаков передали. Тії повідали, же «час маєте, бо і гетьмана в обозі німаш*». В той час козаки до обозу. А намісником бул гетьманським пан Потоцький. Там же були сікли, до двох тисячий люду з обох сторон пало. Там же єдні були козаки, а другії діл щонайбільших три взяли і гаковниць*// дві і в свой обоз впровадили. В тім же ся пан гетьман поспішил, теди ся з собою на шєсть годин били. Кгди би не дощ окрутне* великий перешкодил, снать би вшистких і ноги не впустили, аж гетьман знак покою виставил⁶² і перестали. С тої битви значних жолніров 30 до Києва припроважено — полковников, ротмістров, межи которими ніякись* пан Ганібала, котрий бул 30 літ ротмістром і вшисткой Короні* значний і заслужоний, по которім сам пан гетьман як по отцу плакал, бо єго ради во вшистком заживано; і другого пана Ганібала, повинного* єго поручника*; пана Паковського, пана Карського, пана Красноставського, пана Красновойського, пана Красносільського. І тая то значнійшая битва, в которой пан

Стефан, син старший отца митрополита, поліг mezi козаками.

Потім козаков що день прибуваєт. Повідають, же под сто тисячий їх було. Взяли моць особливе за тоє, же Лащ містечко тоє висік, же жолніре Димер, маєтність ксюнженца Вишневецького⁶³ висікли. (Поляков так були облегли зо вшистких сторон, же юж не могли що радити, як богач з Лазарем⁶⁴. Обуз обозом, а тут полков^[12] незлічоних ходить по вшисткой Україні)^[13]. Где ж^[14] которий^[15] ішол до войська польського, заступивши, побили, вшистко побрали, а що гайдуци були, же русь була, зоставляли, не забивали, а в їх сукні повбиравшися, тих жолніров кілька сот побили, котрії за гайдуками шли, бо жолніре розуміли, же гайдуки стоять, і обезпечилися^{*}. (Знову в Копачові жолніров вшистких збили, і вози їх побрали з скарбами). Потом і в Димеру жолніров громили. (Знову в Білгородці, под Києвом, жолніров побили, же повідають, же в них коний почтових до шести сот взяли і вози їх з добрами; а то по святому духу, в п'ятницю)⁶⁵. В неділю всіх святих⁶⁶ в окопі за Дніпром зараз, в котром ся бул пан гетьман зразу окопал, роту єдну вельце^{*} богатую, мудрую, зо вшистких панят, ім'я їй було Золотая рота — на хоренкві^{*} коло золотое було — на світання вшистких побито, і ноги не впустили, і там в окопі поклали і ховати не казали; где скарби великіі окрутне побрали. Которих то панят самих полтораста було і 7-м^[16], кром челяді, і купцов киевських зо 20 було, котрії живность^{*} до обозу провадили. Котрая рота стала, повідають, в Че[н]стохові, полковник їй бул ніякись Мишчинський.

Тоєї ж неділі другу роту, перевізши ся з-за Дніпра, на містечку монастирськїм побили, же, як в повітря, по улицах і домах лежали, і тіла їх жолнірськїї оголені, і подданих монастирськїх десять забито. Другїї от вшисткого поутікали, і сам отець архімандрит бул у великом страху. Других с тої ж роти в лісі Никольськом побили до 50. Єдного русина Попеля знашли в чернца, взяли і розстріляли, а другого с церкви святого Феодосія. Межи котрими паня якоєсь було великоє — Гломбоцький, в осмьнасту тільки літах повідають, і втекло було. Леч* они, нашовши єго, казали ся єму з соболеї шуби розобрати, а он ся просил, по три крот сто тисячий окупу даючи, а они ніц* не дбаючи, і того розстріляли.

На завтрі в Києві байдаков* 50 а чолнув без лічби спалили, жеби* ся поляци не міли чим перевезти на тамтую сторону до гетьмана. В той час страх великий на вшистких бул, потом юж були одешли. Того ж дня люд королевськїй настигл, котрий, повідають, наятий за жидовськїї бул пінязі. Пришедши в вечор на містечко, на монастир хтіли ударити, і ударили були. Леч козаки неподалеку були, а до того ушлишали звонов великих гвалт, вернулися, тїї опановали монастир і німцов одразили. На завтре знову німці штурмовали до монастира, кулі с кобил* на церков падали, где що за страх бул, хто виповість!* В тім козаки одешли, а німці, рекомо, впросилися в козакув до містечка, // вшистко містечко сплюндровали, і самому би ся монастиреві достало, гди [би] не особливая ласка святої пречистої і тих святих, которіє фундовали. (Тая война через тиждень немало около

монастира була)^[17]. Потім німці [монастир Пустинний святого Николи](#), напавши, сплюндровали і вшистко заграбили, що було в полаті людського ховання і монастирського.

На третій день тії ж німці Іерданський под киевським^[18] монастирем пошарпали* і до Межигорського монастиря хтіли штурмовати, леч ся чернці постерегли, забіжали тому. Що ж, розумієте, в яком ми страху були, же юж в козацькім монастиру, на котрий вшисткі зубами скреготали! І певне, гди би ся їм ведлуг* замислов їх повело*, вшисткой би ся русі було достало, але тамтому міску на горі так ся трагедія точила.

П'ять миль от [Барисполя](#), в [Буржаню](#)^[19], жолніров тільки 25 зосталося с полтори тисячі, же їх побито на тім то місцу.

С королічевої^[20] роти, [що] стала в Луцьку і на русь окрутне ся перехваляли, «гди ся вернемо вшистких вас в п'ясті міти будемо», мовили, п'ятдесят товаришов* згинуло, окром пахоликов*. Німцов і гайдуков ніц, альбо мало ся што остало, тих, що за Дніпром були. Бо тії, що монастирі лупили за Дніпром, так повідають, же триста вельце значних панов коронних* згинуло; вшисткого войська до десяти тисячий згинуло.

То видячи пан гетьман, же зле, що біють, хоть би еще десять раз так великое було войско, нога би їх не войшла, молился, слише, бо і его намет^[21] навіжали*: «Найсвятійшая панно, винесь же мене оттоль здорового!» І так о примир'є просил, і

що хотіли козаки, то собі вимовили, же знову козаков хоть сто тисячий. Яко і сам виділ, гди му, слише, Тарас⁶⁷ обраного войська показал позосталого: юж не б тисячий нех будет, гетьмана не он, а ні кроль маєт надавати, тільки сами обирати, признал му рицєрство. При пану гетьману отцов було честніших^[22] п'ять. Теди, слише, показовал їм, слези отираючи, труп великий, тїї слова мовячи: «Ото ж унія — лежить русь с поляками!»

Жолніре зась позосталїї хотіли конфедерацію на него поднести, же їх так много погинуло і гине, а не платять їм. Теди ся їм записал на своїх маєтностях, же зараз вшистко заплатил^[23] і єще їм чверть даровал. Козаци реєстровїї, що позостали скілька сот, до них же пан гетьман приточил больше. Юж мі ся с пам'яті вибило. Можете кто інший повідати, хто ся бога боїть, справедливе.

Тое зась запевно повідано єго милості отцу архімандриту, же унітове, що през кілька літ юж пінязі здирали^[24], на школи рекомо, теди тїї пінязі послали були до єго милості пана гетьмана, котрих було, єдні повідають 40 тисячий, а другїї — 80 тисячий. Теди і тїї пінязі козаки за Дніпром юж отняли. Яко ж єсть подобєнство, бо Рудський^[25] в Києві бул, і з жолнірами ся намовлял, і у пана гетьмана бул.

Пан гетьман, гди за Дніпр мал іти, теди мнісі^{*} домінікани меч посвящовали і около костела^{*} носили, і през вшистку мшу^{*} на олтару лежал с тим докладом^{*}, же на то поганство^{*}, на русь, жеби їх викоренати»^[26]. (Собралися бо лізти на главу її і на

віру, іскопа яму і впасти)^[27].

Гетьманом козацьким ніякись Тимош Мигайлович Оренда⁶⁸, котрий рукою власною тії новини* посилав знаємим*^[28] своїм в року 1630.

1631. Кроль Жигмунт III умер⁶⁹. В тім же року церков посвящовано во Львові святої пречистої.//

1632.

1633. Король Владислав настал⁷⁰, син старого короля, і русі прав старих поправил без унії, і на митрополитство право надал так же без унії. А того ж року Петр Могила, воєводич молдавський, архімандрит київський печерський, ве Львові посвящовался у святої пречистої на митрополитство. А було при посвященню владик 4: 1. Авраамій, владика смоленський, 2. Єремія Тисаровський, владика львовський, 3. Ісаакій, 4. Паїсій, милецький; архімандритов, ігуменов і священников барзо много; так же і шляхти руської і польської, і людей барзо много. А першее посвященне було в середу святочную, бо святого Юр'я було, другее в суботу, а третее в неділю проводную; і апарата* взяв на себе, которії сам патріарх святійший посвящовал⁷¹.

В том же року 33 король Владислав скоро по коронації поїхал до Москви з войськом великим, бо юж Москва отбирала Сіверщизну, а Смоленськ юж хтіли взяти, ілі би* король бул не приїхал⁷². Турчин, довідавшись, їж король польський поїхал до Москви, казал гетьманові своєму на ім'я

Базі баші⁷³, аби з войськом великим ішов до Польськи і бул аж под Каменцем-Подольським. Єднак же гетьман польський, то єсть Конецьпольський, же король бул в Москві, мал ся на осторожності, войсько мал великое і там же лежал обозом* у Каменца-Подольського. І коли притягнул Базі баша, котрий мовил, же «скоро до Польськи прийду^[29], без жадної трудности буду отбирати міста і замки», а коли обачил войсько польськое і спробовал трохи, обачил, іж не учинить нічого і ще жеби зе встидом не втікал, вернувся взад і містечко Студеницю сплюндровал, і замок спалил, і людей побрал і пошел до Турок.

В том же року 33 Бернацький, господар волоський, на подмову волохов, же «поєднаємо турчина (бо бул виїхал до Польськи) і будеш господарем знову», добровольне поїхал до Турок із скарбом великим, то єсть 3 мільйони повіз. А турчин тому рад: скарби побрал, а єму казал шию утяти і на господарство казал поїхати до Волох Семионові, воеводичові молдавському, брату отца святійшого митрополита Петра, котрий немного будучи на господарстві, бо скоро послал отповідь до короля єго милості до Польськи. А^[30] господареві волоському розказал до себе Симеонові, а он ся побоял, щоби єму тоє ж не було, що Бернацькому, до Польськи виїхал⁷⁴.

Року 1634. Король єще в Москві^[31] бул, бо таки й там і зимовал, отбивши Москву от Смоленська. А Шагін^[32], гетьман московський, з войськом великим окопался у острожку* противко короля, котрий бул барзо оборонний, с

котрого ся боронил, же не могли їм що чинити. Потом до короля козаков пришло много і другії еще шли, а Шагін, коли тоє вчул,

На місці цього тексту повинне бути зображення.

Будь ласка, додайте їх, використовуючи інструкції на [en:Wikisource:Image guidelines](https://en.wikisource.org/wiki/Image_guidelines) та [en:Help:Adding images](https://en.wikisource.org/wiki/Help:Adding_images).

Сторінки Львівського літопису (фотокопія).
перестрашивши ся і мусил ся поддати. А король, видячи тоє, їж ся сами поддали, пустил їх вшистких вольно, тільки гармату побрал і порохи, которих було барзо много. А цар московський⁷⁵, видячи тоє, що Шагін вчинил, же ся поддал, в котором он великое уфане* міл, мусил юж і сам склонитися до примир'я, і учинил примир'я, а сам ся на Шагину помстил, котрого і з его народом вигубил.

В той же рок 34, еще король в Москві бул, як турчин прислал отповідь, а сам войско великое зготовил юж до Польськи, що король его милость видячи, послал з Москви до гетьмана Конецьпольського, росказал, аби войско зготовил потужное*. І так учинил: росказал королевським іменем вшистким воєводам і ксьонжентом, і вшистким паном, аби каждый ставился як з найбільшим людом і сам гетьман зобрал великое войско, і вшисткі ставилися с потугою великою і з'ї//хавши ся, вшисткі положилися с тамтої сторони Каменця-Подольського от волох обозом, котрого обозу було на 2 милі. Так повідали, же еще не було так вкупі войська польського і так гарматного*. А козаков еще було 12 тисячий, которії особно стояли, же ся не могли столпити вкупі і для обяження, і для живності. А король его милость, учинивши примир'я, виїхал з Москви і, прибравши собі еще люду

німецького, не отпочиваючи, тягнул просто на Подулля і приїхал до Львова місяця септеврія 16 дня, во вторник. О том турчин довідавшись, не ставился, а ні войська не пустил овде^{*}; а король розказал до волох гетьманові альбо козаков пустити вперед. Тое турчин почувши, почал о примир'я просити. Король его милость, будучи ве Львові, коли до него прислали, оповідаючи, же просить турчин о примир'я, рад був барзо і мовил: «Юж собі отпочну ту і не пойду далі». Коли бул ве Львові, їздил на проїзчцки, осмотривал вшистко, і галичане с передмістя Галицького просили его королевськую милость о свободу. І розказал їм місто будувати і заложити на ім'я брата свого Казимира, бо ве Львові були з ним два брати: Казимир — старший, а молодший — Александер⁷⁶. І були ве Львові неділь 4 і 3 дні, а виїхали в п'ятницю, октоврія 17 дня. А Казимир захо[ро]вал бул на вуспу і остался ве Львові, поки аж не виздоровился. А молодший Александер поїхал із королем і, приїхавши до Любліна, і Александер расхоровался на вуспу. А король его милость от'їхал, а он не хотіл ся остати і поїхал за королем хорий і так умер в дорозі. А король аж до Гданська поїхал, а тут і другий кролевич, намолодший, умер, которий бул біскупом^{*} краковським назначений. І так 2 ораз умерли.

1635. Сейм бул⁷⁷, на котром побори великії настали. Тільки в Руськом паньстві давалихмо по 30 поборов, а у інших сторонах еше большеї. По том сейму, на маснії запусти, дуга великая вказалася на заход соннца. На літо зась король пошол до Прус з войськом великим. А ніякий капітан, котрий ся бул оженил ве Львові у пана Дзяного, у влоха^{*}, обнялся^{*} королеві, а набольше духовним, на Україні, где Ніпр упадаєт в дунай^{*78}, замок муровати і місто осадити німцями, аби козаки не ходили на море, котрому дано скарби не малії. І поїхал, і муровал, і люду щось мал много, кілька тисячий. Козаки указовали му тоє же, «то не потребное, а тобі теж не безпечне тоє обійматися чинити», а он їх не слухал, еше хотіл їх зневажати. Они, учинивши раду, ніякий Самуїло Сулима⁷⁹ з Черкас, еше два полковники з ним, зобравши козаков 3 000, пошли до него. І так напавши місяца августа, скоро запустивши, до матки божієї 3 дня⁸⁰, з вечера то до світа збили вшисток люд его і ноги не оставили, тільки що на чату були виїхали 15 коней і тії ся остали. А самого живо взявши, наперві руки му ізсікли і за пазуху вложили, і у плюдри^{*} пороху насипали і поставили у столпа над Дніпром і запалили, і порох го втиснул в Дніпр. І на розсвіті скарбом ся ділили куршаком^{*}, розославши килимув кілька, а потом, зробивши тоє, поїхали.

В том же року 35, на святій Михал, арцибіскуп Гроховський на арцибіскупство в'їхал до Львова⁸¹.

В том же року по святюм Марцині⁸² сейм бул зложеный

сторони тих речий, що на Україні козаці починили, бо хотіли знову козаков зносити. Козаці реєстровії, що при королю служать, запорівці, довідавшись, где суть тії, що поброїли* с тим Сулимою гетьманом, послали до них, оповідаючи, їж «нас ляхи хотять бити, а так прийміть нас до себе, же бихмо* ся боронити вкупі». Они юм* не вірили, боячися зради, і не уйшли її. А потом, за присягами їх, прий[ня]ли їх// до себе, до окопу, которий барзо потенжний бул. І так учинивши зраду з войськом, аби їм старшину видали: «хочете лі сами не погинути?» А они, довідавшись о том, сами ся добровольне дали. А они, взявши їх, обецали їм, же «не погинете», а потом, оковавши їх, отвезли до Варшави, до короля, на сейм. Там же послове були турецький і татарський, просили: «Єжелі хочете у згоді з нами мешкати, чиніте нам справедливість с тих здрайцов наших, то єсть козаков, бо в тім року 5 раз на море ходили». І позволено їх потратити, которії і смотрилися на їх смерть. І стято їх 4, а двох упросил посел турецький.

Року 1636. По сеймі кроль от'їхал бул до Литви і там през літо бавился.

В том же року на свята великоднії, з неділі на понеділок⁸³, у Острогу пані воєводиная, дочка ксьонжни ярославської⁸⁴, пошедши до замку, казала собі груб* отворити і добити склепу, где лежало тіло отця її, і казала єго взяти, которое юж було згнило, тільки кості, которії взявши, казала їх помити і посвятити святим^[33] єзуїтом* і отвезла до Ярославля до святої^[34] матки своєї. А казала їх провадити з

церкве, гди русь звикла на пам'ять звитязства Христа спасителя нашего с крестами, с хорогвами тріумф коло церквій отпраовати*, аби с того напасть на русь учинити. І так учинили много злого християнству.

В том же року, перед зеленими святи⁸⁵, і тут не без клопоту християнам справедливим було. Єго милость отець Гулевич, єпіскоп* перемиський, ведлуг привілея, которий король надал, уїхати хотіл до святого Спаса в горах, которому не хотіл допустити Крупський^[35], але он, маючи при собі королевських комісаров, і през розказанне їх, уїхал. Теди Крупський, поїхавши на трибунал до Мазуров, до Пьотркова, і удал єго за гвалтовника, же «мя наїхал і розбил в монастиру, в котором шкод маю на 30 тисячий», і присяг на него.

Того ж року пощастило ляхом. Гетьман корунний Конєцьпольський ведлуг свих^[36] способов поїхал на Україну до обозу. Воєводич руський Данилович⁸⁶, взявшися із обозу і [з] седмисти люду, поїхал на отбирання староства* до міст, где козаки мешкають, і розказовал, аби заровно отпраовали подданство як міщане, так і козаки, которії ся отмовляли: «Ми смо* люд рицерський, тому смо не привикли, бо то нам не звичай, але тя прохаєм, заховай нас з ласки своєї, милостивий пане, бо можем ся на що вам придати». А он їм отповідил, же «я не дбаю о вас, бо я маю над вас ліпших рициров». Скоро тоє вчули от него, подяковали му з[а] мешкання. Он тиж поїхал з німцями назад, а було при нюм 4 сот, обачил трошки татаров, хотіл із славою до гетьмана

приїхати, але свідомий тих речей козак мовил: «Милостивий пане, дай покой, бо то ваб на вас, жебисте не програли за виграння і будет встид». А он того не слухал, але рушился к нїм, которого огорнули вкруг і ледве сам утік, і то за помочтю козацькою, а нїмці, як мухи, погинули. І так до обозу приїхавши, знову взял 4 ста люду, поїхал в дикїї поля, хочячи нїмецькою штукаю помститися. І так его зо вшистким взяли татаре.

В тїм же року гетьман польний* пан Казановський⁸⁷ умер у обозї, которий много воевал в Москві із старим королем, так же і с тим.

В тїм же року і нїх панов много померло: умер ксюнжа Януш Вишневецький, староста* кременецький, которий ставил под час потреби* до обозу люду 1 000 альбо полтори. **Так же умер** ксюнжа Заславское Єрій, так же ставил часу потреби 1 000 люду. **Так же** пан Лукаш Жолкевський, //староста переяславський, що с козаками оріхи гриз, так же 1 000 люду ставил. Так же і литовський гетьман пан Сапіга⁸⁸, которий ставил 10 000 люду. Пан Бережанський, подчаший*, умер, пан Куликовський умер і нїших много померло.

Року 1637. Скоро под сейм земля ся трясла на велїю панни Марїї гдромницї⁸⁹, із суботи на недїлю, о годинї дев'ятой. Потом весна була барзо сухая, не хотїло ся нїчого родити, але і трави не було. А потом огні почали пановати, же много мїст погорїло: Сокаль, Крилув, Белз, Самбур, у Вишні передмїстя, у Яворовї, і ве Львовї предмїстя Галицькое вшистко і костелов два, і третьому ся достало. Не досить ту, але і

Україна о тих же огня роскошах мають що повідати. **В тім же року** новина була принесена от Риму, же там дощ падал крвавий і град так великий, як полтора фунта олова, і перун* ударил на каплицу, где єсть у схованню папезкая корона; мніх, літаючий над містом вола*л: «Біда тобі, біда Риме!» А бул в білих шатах*. На пророчество тоє, где мовить: «Горе тобі Віфсаїдо, і ти Капернауме, вознесийся до небес, снійдеши до ада»⁹⁰. **Так тиж і** з Волох чутно було о якомсь мужу, о велеті, же, мовить, у господаря волоського на бенкеті носил верблюда на єдной руці, а великий, мовить, барзо, а літ му 18.

В тім же року татаров поддалося дванадцять тисячий королю польському і присягнули пред гетьманом Конєцьпольським, і указано їм мешканне за Дніпром межи козаками. Гетьман, зараз польний, Потоцький, староста каменецький, приїхавши до обозу, позволенням* гетьмана великого коронного* Конєцьпольського, розказал вшисткому войську, аби за Дніпр на лежу* пошли на зиму, рекомо для татар, але больше для козаков. А козаки тиж не пишніі: єще ся войсько лятськое не осмотрило, а они юж гдєсь заді[ли] 5 хорогвій (їдять не лупячи). Жолніре, видячи тоє, стали обозом за Білою Церквою, мовячи: «Поки нам пінязей не дадуть, не будемо ся роз'їздити». А они ся бояли: поб'ють^[37] козаки. Що тут було на той стороні Дніпру, послали живность тамтим, що ся живності не міли, і трафілося, же мимо єдин замок везли. Тен шляхтич, маючи надію, що єсть войсько польськое, «юж ся козаков не боїмо», випавши* з замку, забрали оніі подводи козацькіі. Оніі козаки дали до козаков

знати. Козаки послали скаржити до пана гетьмана лятського на того шляхтича, а он і тих посланців^[38]. Козаки, видячи зневагу, же не могут одержати справедливості, учинили собі сами справедливость: послали кілька сот козаков одоброти своє. Онїї под'їхавши, побили всіх що до єдного, і пана, і паню, і діти, і вшистко забрали, що єдно було в замку. По тім дано знати до гетьмана польського, котрий розгнівавшись барзо, послал хорогвий п'ять, под которими було людей 7 сот, казали місто козацькое висічи, і жонок, і дітей, аби єдно бул русин, казал губити, бо козаков не було. О чом довідалися козаки, пошло їх с тисячу альбо і больше. Оступивши тоє місто, отдали їм, же ніхто не знає, где ся поділи тії то 7 сот жолніров, бо і жадного забитого не знашли, мовили: «Альбо їх поїли?». В тім гетьман польний пан Потоцький, довідавшись где суть козаки, пошол за ними, і так то битву вчинили с козаками, але штукою, бо перше подослано жидов з горілками, і Павлюк ручил жидом, же заплатять. І так поспивалося войсько — не знали о собі, не так о битві. А Лащ стеріг на тоє і гетьманові // дал знати, і так напавши, і побили їх.

В тім же року пан Зборецький умер^[39]. Тільки сами не знають, [як] много: єдні кажуть 6 000, другії кажуть шестсот, третії кажуть 3 000, не могут ся згодити. А гетьмана, а ні полковника жадного не кажуть, щоби забито. А поляки^[40] кажуть, же нічого не збито в войську, а кількадесят значних панов, рохмістров, поручников (на велію святого Николи⁹⁰ тая битва пред польськими святи була), старих полковников побито. О том коли ся довідал канцлер пан Замоїський⁹²,

жаловав того, що без его волі важилися того: «Бо скоро я встану с тої хороби, я тоє поганство знесу, а ежелі умру, навіки їм ніхто нічого не вчинить». І так розгнівавшись, жеби пророчество его сполнилося, умер перед велією руського Христова рождества, впрод^{*} казавши зо всіх маєтностей попом перед себе стати, хотячи їм права і вольності отобрати, хто би на унію не дозволил. І скоро ся з ближших міст зобрали скількадесять їх до Замостя, — он кадуками^{*} забит. І так с того нічого, бо пані Замойська⁹³ казала їм до домов своїх с тим, з чим пришли, іти. В рок по пану канцлеру езуїта того ж дня і години от кадуков забит, сповідник пана Замойського, ксьондз^{*} Бартош. Пред смертю виділ пан Замойський пекло отвореноє і огонь геєнський^{*}, а они правили, же «то чистець^{*}, не бойся».

А межи козаками зрада ся учинила. Павлюка, що бул перше у Варшаві, коли Сулиму загублено, упрошено, яко ж бул і в Замостю по випущенню, козаки, обачивши, же то їх зведено, видали Павлюка, Томашика⁹⁴ і Чечугу, а небожчика Кизиму в Києві з сином зтрачено.

Року 1638. Сейм бул о середопостю⁹⁵, на котром потратили козаков старших, що їх козаки видали, того то Павлюка, і Василя Томашика, і Сахна Черняка, которий ся їх ужаловавши, сам поїхал з ними доброльне. І так їх постинано. А на Україні козаки броїли і ляхом деспекти^{*} чинили, німцов як мух били, міста палили, жидов різали, як кур, мніхов у костелах палили єдні, а другії гумна молотили, їздячи стада займовали, м'яса до бочок солили, живность собі

готовали. А потом, под'їхавши под лядський* обоз, вшистки коні займили, же небожата* ляхи, поверши пиху, мушили піхотою* ходити. А потом ляхи, обачивши, що зле, почали для бога о ратунок просити. І так почали уїздити і на три обози становилися, бо ся бояли. А козаки стали і оточилися так потенжне, хотяй би кілька літ їх доставали, то би їх не достали. І так що раз то ляхов в луках штук учинили, хотяй сами хлопи, бо ся сами ляхи раховали, же мовили: «Не помнимо нігди такої потреби у чужих землях, жеби так шляхти, корунних панов погинуло, як ту», же самого товариства, ротмістров, поручників — шестсот, опроче пахолков, опроче німцов, що їх барзо много погинуло. І остаток би бул вигинул, же юж ізложивши встид на сторону, хотіли би назад, але ніяк було, а хотяй ся хто збирал там їм на помоч, неспоро було. Потом почали примир'я просити, альбо рачій* згоду з собою запирати*[41]. І так заперли згоду перед лядськими святи⁹⁶. І наказано їм гетьмана собі обирати, полковников надано їм польських до каждой тисячі, а при каждом полку триста німцов // драганов* для остороги ліпшеї.

В тім же року 1638 весна була барзо сухая, не хотіл дощ падати, не хотіло ся нічого родити, а ні трава, і що ся було озимини оказало, то у свята зелені⁹⁷ мороз попсовал, а що сіяно ярини, то за посухою не сходило. Аж по святом Петрі⁹⁸ дощ спал, тож почало сходити.

В тім же року у пришлом* новину було принесено от Заходу, же там коло Риму много міст і сіл позападало, а в єдном місті

костел барзо великий под час казання завалився, і ксьондза на кафедрі* і вшистких людей, которих барзо много, побило.

А ту зась в Польщі, так же, яко і пришлом року⁹⁹, огні пановали. Радимно вшистко вигоріло, Яворув, Тишовці, Щирець міста погоріли, і в Ярославлю передмістя, так же і в Львові на кілька містах показовалося. І так за тими роскошами, а больше за божією волею, з нового — жито було колода по золотих 22, а гречка по золотих 19. Єще і то би нічого, але юж споминається, як перше на фараона* була помста¹⁰⁰, так же і тепер: не досить, що по дереві хробацтва були, але єще горше — що посіяно, то і тоє поїдають в землі якієсь робаки. Помста божая!

В тім же року комісія була, і староста вшисткого ремесла пустил, до цеху казал приступовати*. А тоє бу[ло] о ярославськом ярмарку¹⁰¹.

В тім же року на небі якієсь чуда ся показовали, і місяць гдєсь ся бул заділ: тільки с подполня а погодливої ночі таки єго не було в небі.

Року 1639. Урожай бог дал над сподіванне, бо ся бояли сіяти, ще б не було урожаю, і так мало сіяли. Але бог дал великий урожай, же колода жита була по золотих три, гороху полумірок* по гроший 20, і вшистко було тане*.

Року 1640. Перед зеленими святи, в четвер (тогда було царя Константина)¹⁰², о годині 12, у Львові на мості запалилося і вшистко передмістя згоріло до години 18. Раховано шесть

тисячий домов згоріло.

Року 1641. Скоро по ярмарку ярославськом у Ярославлю мор ся почал і трвал аж до року. В тім же року владика львовський умер Тисаровський в середу, на святого Феодора Тірона¹⁰³.//

Року 1642. Кляштор^{*} заложено в воеводином дворі на стрільниці^{*}. І приморок почался починати таким способом. Люде злодії викрали домов 5, що у Ярославлю повимирало богатих людей щонайбільших, і тії речі принесли до Львова, і жиди во Львові передміській покупили. І так с того почалося примирати помалу-малу. В том же місті син пана Мигалов поїхал до Турок і заповітрися, і сам умер в Турцех, а до Львова товари припроважено. І з того ся мор почал у місті і на передмістю, до святих П'ятниць¹⁰⁴ занесли, і так поп і дяк і много людей померло в том року.

Року 1643. Пасха вкупі¹⁰⁵. Георгія в неділю. Жидов на предмістю бурено. І святий Юрій¹⁰⁶ погоріл.

Року 1644. Умер староста львовський Мнішок пред рождеством Христовим. В тім же року на польськіє запусти до великого поста, во второк¹⁰⁷, умер арцибіскуп львовський Гроховський.

Року 1645. Церков святих П'ятниць во Львові господар волоський¹⁰⁸ збудовал і посвящена в тім року.//

Року 1646. Кроль польський Владислав IV хотіл воевати на

Турка і затяг бул люд шведський, котрий великі збитки всюди чинили. Сенаторове і Річ Посполитая того не допустили, війни з турчином міти не зезволили*, бо еше примир'я було не вишло.

Року 1647.//

Року 1648. Король Владислав четвертий перед вознесенієм умер, по которого смерті в тиждень войско польськое кварцяное*, которое на козаки було пошло скоро на весну на Україну, Богдан Хмельницький, з реєстровими козаками ребеллізовавши* і з Ордою кон'юровавши* татарською; под Жолтими Водами збили і о трех годинах на порох обоз і жолніре живцем зо всіма добрами, оружієм і арматою захватили і в неволю татарськую гетьманов Потоцького, коронного, Калиновського, польного, з многи шляхти задали¹⁰⁹.

Тогди Потоцький досить анімушно* строфовал* Хмельницького: «Хлопе, мовить, чим же так зацному* рицтерству Орд татарських (которим и звитяг приписовали) заплаатиш?» Которому отповіділ Хмельницький не глупе: «Тобою, мовить, і іншими с тобою». І на тих міст* отдал его татаром, і окован зо всіми. З того обозу ледво хто уйшол, для оповідення чуда так знаменитого захован, і то в сермяжці*, не в блаватах* вишол.

Потом ексузовался Хмельницький у сенату, і у ксенжунт, і у панов великих, же то з неволі учинити мусил, боронячися, і

же єму ж полковники над козаками лядській кривди чинили великіє і всему Войську Запорозькому, старшинствуючи, особливе Чаплінський¹¹⁰, і хуружого коронного* на то побудивши Конецьпольського¹¹¹. Просил теди о приверненне* вольностей давніх Войську Запорозькому, посли на конвокацію* виправивши до Варшави, которим обіцано було под кондиціями* певними все през комісаров пана Киселя, воєводу браславського, і інших до Києва на комісію виправлених, привернути¹¹². А же Хмельницький розослал бул полковников на всі сторони: на Білую Русь, на Сіверщизну, на Поліссє, на руську Подоллю, на Волинь з козаками, до которих навенцей* хлопства* в'язалося, і добивали містечок і міст, шляхту і жидов, і ляхов всіх впень стинаючи, а добра у всіх огулом отбираючи і обдираючи, і людей невинних губ'ячи, костели і кляштори луп'ячи. Особливе Кривонос на Подоллю тоє броїл. Теди ксюнжента Домінік¹¹³, булаву гетьманськую маючи, і Вишневецький¹¹⁴, і Остророг¹¹⁵, подчасий корунний, которії войська рейментарами* були¹¹⁶, зо всею шляхтою жолніря битного*^[42] большеї, ніжлі на п'ятдесят тисячий за Константинов, под Пилявці, занехавши комісії, з Хмельницьким битися зezволили. А же войська козацькїї з ордами і хлопства незлічоного купами перестрашили їх великістю своєю, теди всі ноччю з обозу без потички*, у чім хто мог і з чим хто мог, і где хто мог, армату, оружїя і добра всі зоставивши, утекли. За которими Хмельницький зо всею потугою, тоє ж містам усім чинячи, аж под Львов притягнул, ксюнженця Вишневецького гонячи, которий пред єго пристям з

подчасим і Синявським¹¹⁷ всі клейноти^{*}, і золото, і сребро от міщан і кляшторов, і костелов, і церквей поотбирал на войско, обіцуючися боронити Львова і не отступити міста і міщан.// Вшак же^{*}, скоро послышали о козаках і орді, поутікали: Вишневецький — до Замостя, другії, — где хто могл. А Хмельницький, от міста на два крот сто тисячий червоних злотих дані узявши і залогу їм zostавивши, под Замостя потягнул^{*}. О том ксенжа¹¹⁸ відомость взявши, до Варшави вступил. А Хмельницький і от Замостя дань взявши, отступил і послы до сенату виправил, вотуючи^{*}, на короля Казимира¹¹⁹, которого і Корона вся, хотя не хотя обрали, который на тих міст писал до Хмельницького през посла своего і уступити жадал їм на Україну, обіцуючи їм і то все пробачити, що поробили, і що просили, даровати на коронації своїй. І уступил Хмельницький зо всім войском на Україну, упоминаючи^{*} шляхту універсалом^{*} своїм, аби русі, подданих своїх, не губили, що і король мандатом^{*} своїм подтвердил бул.

Але брди люд незлічонний з собою до поганських країн затыгли ж во плін. Бул теж і голод всюди, куди тільки прошли войська козацькїї. Було і повітря^{*} ніякоєсь, бо люд мер окрутне всюди наголову, навіть і в самих їх войсках, набарзі^{*} на бігунки^{*}. Мнозство їх великое на дорозіх і на Україні змерло. І з самих татар Тогай бей, царик татарський, умер, і той Кривонос, полковник, і іни многії по звроті от Польськи.

Львов, боронячися, передмістя сами спалили всі округом. Воду отняли були козаки, рури^{*} поперетинавши. Замку

Високого добули і люд вистинали, также по кляшторах все побрали і по церквах. І люд єдин татаре вибрали, другий от меча погинул, третій — от голоду, четвертий — от повітря. У церкві святого Юр'я трупа 54 забитих людей, і татарин, на самий престол упавши, розбився. У бернадинов русі ж, що була поутікала для оборони, на п'ятсот і большеї постинано, также і в місті, на ратушу, на валах.//

Року 1649. Коронація по трех кролях в Кракові була і сейм тронедільний, на котором знову посполитое рушення на козаков ухвалено¹²⁰. Виправлено і комісаров було, пана воєводу браславського¹²¹, до козаков, але с того нічого, бо ледво назад в покою вернулися, конклюдовавши* і отложивши комісію до зелених свят¹²², под кондиціями певними покой заварши*: аби козаки по Горинь і Случ і Пріпять далей не заходили і залоги свої міли і по Каменець-Подольський, а поляци з сего боку ку нім не переходили, русі ж теж аби по містах і по селах не губили; що єднак не сполнили поляци, бо многих і духовних і світських, винних і невинних на паль повбивали, і погубили таємне и явне, і наїзди* чинячи, і каждый в своїй маєтності шляхтич. Що гди ся донесло Хмельницького, не схотіл покою і згоди жадної, любо бул пункта* послал до кроля¹²³, аби воєвода києвський завше русин бул, і каштелян*, і митрополит в сенаті аби засідал, і унія аби повсюду знесена була. Вшак же і того венцей* не домагаючися, годитися отмовил для недотримання слова і тиранства над руссю лядського строгаго. Гди теди міста і містечка висікали на Подоллю, добиваючи Острополя, Полонного, Красилова, Константинова

Старого і Нового і інших, Синявку, Зінькув... [43], козаки почали — наступова[в] пост Петров — і, Межибожа добувши, впень вистинали і спалили і ляхов з тамтих крайов вибили. Уступили ляхи аж под Збараж місто і окопалися потенжне, а козаки за ними здалека, чекаючи конца посту Петрова¹²⁴. В п'яток теди самий з вечера приближившия, назавтріє, на 12 апостолов¹²⁵, скоро ксюнже Вишневецький Єремія Корибут, з руського покоління лях, швагер пана Замоїського¹²⁶ і Конецьпольського хоружного, до обозу того (где були старшими над [44]пан бельський¹⁴⁵ Фірлей¹²⁷, пан каменецький Ляскорунський¹²⁸, пан подчаший коронний Остророг, пан хоружий коронний¹²⁹, ксьонже Корецький¹³⁰ і інші панове з повітов* Каменецького-Подольського¹⁴⁶, пан Сенявський, староста львовський, і с повіту¹⁴⁷ Волинського [48] зобрани в тисячах 18) в'їхал, на тих міст огорнули его козаки в суботу по святом Петрі¹³¹. І так знову окопавши їх на шесть миль вшир, коло них стоячи з ордами, стерегли їх през неділь п'ять, аж от голоду і страху поздыхали сами. Мало що їх позоставих безоружно вишли на піших ногах і достиховали по дорозі і по містах.

Которим на одсіч сам король с посполитим рушенням в п'ять неділь в тисячах чотиридесятих пошовши, под Зборовом оскочоний от козаков і татаров, где сам Хмельницький і ган, цар кримський¹³², будучи, так нагнали в сак ляхов, же аж ся попод вози і в вози крили пред кулями і стрілами, где больш їх погинуло, ніжлі под Збаражом. Аж о примир'я сам король просил і, обещавши козаком вольності і надавши на письмі под певними кондиціями, покой запер так з Войськом

Запорозьким, яко і з ганом кримським, що все на пришлом*
сеймі при концу того ж року міли потвердити і вічними часи
так у згоді жити. А так на тот час аж ви//пущени були
обляженці і недобитки збараськії, подписавшия впрод на тії
ж пункта, с которих напереднійшії тії були:

1. Аби козаков 40 000 було реєстрових.
2. Аби Чегрин, отчизна Хмельницького, зо всім обестем
своїм в околиці при булаві Войська Запорозького вічними
часи зоставал.
3. Аби от Дністра по Браслав і іншії міста, просто лежачі до
Дніпра аж і от Дніпра до границь Московських, все козаки
були, где нігди жовнір стояти не маєт.
4. Аби воевода київський завше русин бул і всі урядникове в
Київськом, Браславськом і Черніговськом воеводствах русь
були.
5. Аби митрополита в сенаті столець* міл.
6. Аби унія всюди знесена була.

І іншії пункта дробнійшії були, одинадцять в лічбі.

1. ↑ Року 1339. Польський король Казимир взяв Львів,
[мешканці якого] піддалися сами; забрав великі скарби,
срібла, золота, дорогоцінного каміння, блаватів, 2
золотих хрести, усіяних камінням, в одному дерево

святого хреста, 2 корони, крісло коштовної роботи, ризи чистим золотом шиту і дорогоцінним камінням усіяну; два замки — Високий і Низький — дерев'яні спалили. Хроніки 263 лист, книга XII.

2. ↑ 1471. Польський король Казимир перетворив Київське князівство на повіт [на становищі] воєводства під владою Литви. Першим старостою [був] литвин Гоштольд. Першу з цих звісток, яка хронологічно передує першій даті основного тексту літопису, в рукопису вміщено на вільній 162 сторінці перед текстом літопису. Другу звістку вписано на сторінці 163 між заголовком документа і першим рядком тексту. Мабуть, ці звістки вписано після написання першої сторінки літопису і, очевидно, значно пізніше. Обидві ці звістки в жодному з попередніх видань літопису не відтворювалися, хоч мають істотне значення для характеристики політичної лінії автора літопису.
3. ↑ Це скорочене слово у вид. РИС і НС читається «львовський» у ЮРЛ — «в Львові». Правильним читанням, безумовно, слід визнати «львовський», тому що у звістці під 1607 роком про смерть Г. Балабана, а також під 1641 роком про смерть І. Тисаровського у подібних випадках автор літопису писав це слово повністю — «львовський».
4. ↑ * Зірочкою помічено при першому згадуванні слова, які пояснюються в словнику, доданому до книги.
5. ↑ Це скорочене слово у виданнях РИС і НС читається «і Волв...», а у вид. ЮРЛ воно зовсім пропущене і замінене крапками як непрочитане. Я. Головацький в одній з копій, знятих ним з оригіналу, написав «і Белзі», а в

другій — «і околі». Безумовно, це слово слід читати «і во Львові», тому що літописець вживає скорочене написання назви міста Львова. Крім того, це скорочене слово дуже подібне до початку повного його написання на цій же сторінці рукопису у звістці під 1599 роком.

6. ↑ Слова, вимічені напівжирним, вміщені на полях рукопису.
7. ↑ У виданнях РИС і НС після слова «тисечі» поставлено цифру «7». Це наслідок неправильного читання букви «ä», яку поставив автор літопису, дублюючи слово «тисяча» відповідною цифрою.
8. ↑ У вид. НС, а за ним і у вид. ЮРЛ це слово читається «на Знесіню», гадаючи що тут мова йде про село під Львовом з такою назвою. В рукопису ясно написано «на знесѣня», тобто в день свята знесіння, яке в 1616 році припадало на 9 травня. Таке розуміння даного виразу більш правдоподібне, виходячи з самого написання цього слова. Крім того, у звістках літопису під цим роком розповідається лише про львівські події, в тому числі і про згадане явище. До того ж в старі часи датування різних подій пов'язувалося з днями релігійних свят.
9. ↑ Цей і наступні написи на полях рукопису досі залишалися непрочитаними і друком не відтворювалися.
10. ↑ Далі йде текст документа, включеного в літопис.
11. ↑ Це слово читається по-різному: у вид. РИС — «вижигали», у вид. НС — «визнавали», у вид. ЮРЛ — «визнали». Зіставлення цих слів з словом, написаним в рукопису, а також зі змістом речення доводить, що його треба читати «визичали», тобто ставилися доброзичливо,

робили добру послугу. Тоді зміст речення означатиме, що деякі польські жовніри сами «под добрую мисль» — доброзичливо розповідали про наміри польських військ, які полягали в тому, щоб спочатку винищити козаків, а потім всю русь на Україні аж до Москви, тобто до кордонів Російської держави.

12. ↑ У виданнях РИС і НС це слово читається «поляков», але в рукопису ясно написано «полков». Так воно і відтворено у вид. ЮРЛ. Тут автор літопису, коментуючи звістки вписаного ним у літопис документа, протиставляє польські війська, що стояли обозом і були оточені козаками, іншим польським полкам, які бродили по Україні і придушували виступи селян та козаків.
13. ↑ Тут і далі в дужках автор літопису, очевидно, вмістив свої зауваження з приводу окремих фактів, про які говориться у вписаному в літопис документі.
14. ↑ У виданнях РИС і НС слово «Где ж» неправильно передано словом «Єдин».
15. ↑ В рукопису слово «которий» помилково написано двічі або написано замість якогось іншого слова — загін, полк тощо.
16. ↑ Це слово в рукопису трудно читається. У вид. РИС воно просто пропущено, у вид. НС надруковано «і гетьман». Правильно це слово відтворено у вид. ЮРЛ — «і 7-м». Порівняння літери «з» (земля), що означає тут цифру «7», з цією ж літерою в інших місцях рукопису, зокрема в слові «вози» на цій же сторінці рукопису в шостому рядку вище, повністю переконує в правильності такого розуміння цього місця в документі. В такий спосіб визначається, що в тій роті було 157 шляхтичів.

17. ↑ В рукопису тут помилково пропущена дужка.
18. ↑ Очевидно, тут в рукопису пропущено слово «Кириловським», внаслідок чого речення стало неясним. Така здогадка виходить з того факту, що в північно-західній околиці Києва, за Подолом, на місцевості під назвою «Плоске», дійсно в 1616 році при церкві Миколая був заснований жіночий монастир, названий Іорданським, який перебував у залежності від київського чоловічого Кирилівського монастиря (див. Н. З а к р е в с к и й . Описание Киева, т. I, изд. 2, М., 1868, стор. 201). Ця неясність спричинилася до заміни у вид. ЮРЛ слів «под киевським монастирем», всупереч тому, що написано в рукопису, словами «под Киевом монастир».
19. ↑ Так в рукопису названо населений пункт [Березань](#).
20. ↑ У вид. НС надруковано «короливичевої», а у вид. ЮРЛ «королевичевої». В рукопису ж ясно написано «короличевої». Очевидно, в ті часи вживалася і така форма цього слова.
21. ↑ В рукопису це слово написано нерозбірливо, внаслідок чого у вид. РИС надруковано «на місті», у вид. НС теж надруковано «на місті», а в дужках додано «намет». У рукопису ж ясно написано «намѣт», що означає — палатка, шатро. У вид. ЮРЛ так і надруковано — «намѣт» (наміт).
22. ↑ Це одне з найтрудніших для читання місць рукопису. У виданнях РИС і НС це слово передано фразою «от наших», у вид. ЮРЛ — «і наших», але, очевидно, і те і друге читання неправильні. В рукопису цілком ясно написано «чесніших». Це цілком узгоджується зі змістом

і смислом речення, тому що, мабуть, нічого було робити в таборі польського гетьмана Конецьпольського представникам православного духовенства: тут може йти мова лише про католицьких духовних осіб. По-друге, відомо, що в політичному житті і в діях польської армії католицьке духовенство брало найактивнішу участь і його представники завжди були наближеними до урядових осіб і керівників польського війська. Що ж стосується самого цього слова, то вираз «честніший отець» — звичайний епітет, який вживався по відношенню до осіб духовного стану. Разом з тим слова дорікання, висловлені Конецьпольським: «Ото ж унія — лежить русь с поляками!» — могли бути скеровані лише до представників католицького духовенства, як ініціаторів унії, і навряд чи міг би він звернутися з такими словами до представників православного духовенства. Написання цього слова в рукопису відповідає прочитанню його — «честнѣших».

23. ↑ У всіх попередніх виданнях літопису це слово читається «заплатить». Це неправильно. В рукопису ясно написано «заплатил». Обставини в польській армії тоді склалися так, що розплату з жовнірами відкладати було неможливо. Тому Конецьпольський вирішив розплатитися з військом негайно за рахунок своїх маєтків.
24. ↑ У попередніх виданнях літопису це слово читалося — «збирали». Уважніший розгляд рукопису показав, що тут написано — «здирали». Це дуже важлива деталь, що разом з іншими даними свідчить про виразну антиуніатську спрямованість як автора опису повстання

1630 року, так і автора літопису, який вписав у свій твір документ з певним соціальним забарвленням, що позначається, зокрема, в цьому багатозначному слові. Таке прочитання цього слова цілком узгоджується з загальним змістом всього опису повстання 1630 року.

25. ↑ Так в рукопису. Має бути — «Рутський».
26. ↑ Тут закінчується текст документа, вписаного автором літопису у свій твір (початок див. на стор. [105](#)).
27. ↑ Текст, вміщений тут автором літопису в дужках, до цього часу залишався непрочитаним. Окремі літери цього тексту написано з явним відхиленням від звичайної для автора манери письма, що, мабуть, пояснюється браком вільного місця. Ця обставина, разом зі скороченнями слів, дуже утруднює читання і не дає впевненості в тому, що це місце в рукопису прочитано цілком правильно. Однак, за своїм змістом, цей образний вираз, вписаний автором в текст літопису, цілком відповідає звістці останнього абзаца документа і має істотне значення, бо виявляє ставлення автора літопису до подій селянсько-козацького повстання 1630 року.
28. ↑ У виданнях РИС і НС це місце тексту спотворено і передано словами — «починал знаменем». У вид. ЮРЛ надруковано правильно — «посилал знаєним своїм», тобто знайомим.
29. ↑ Рукою автора літопису між рядками над словом «прийду» вписано слово «пойду», яке по смислу більш підходить для фрази, сказаної турецьким воєначальником.
30. ↑ Тут явно не вистачає слова «турчин».

31. ↑ Тобто на території Російської держави.
32. ↑ Так в рукопису. Має бути — «Шеїн».
33. ↑ В рукопису досить чітко написано слово «святим». Так воно і відтворено у виданнях РИС і НС. Але О. Левицький чомусь вважав це помилкою, допущеною в рукопису, яку зберегли і видавці. Він безпідставно змінив слово «святим» на слово «отцом». Автор літопису, мабуть, механічно вжив тут слово «святим» як епітет, що в ті часи широко застосовувалося в Речі Посполитій по відношенню до єзуїтів, або він вжив його з іронією, що цілком можливо в мові автора літопису — яскраво виявленого антиуніата.
34. ↑ Тут же в рукопису ясно написано слово «святої». Так воно відтворено у виданнях РИС і НС. Але і тут О. Левицький без будь-яких підстав слово «святої» змінив на слово «тої». Хоч нам і важко тепер визначити, в якому розумінні — благоговійно-шанобливому чи іронічному — автор вжив тут це слово, однак немає сумніву, що воно читається саме так.
35. ↑ Так в рукопису. Має бути — «Крупецький».
36. ↑ Так в рукопису. Має бути — «своїх».
37. ↑ Це слово в рукопису написано дуже нерозбірливо. За змістом речення тут має бути — «поб'ють» або «побіють». У вид. ЮРЛ надруковано «поб'ють». У виданнях РИС і НС надруковано «побити», що зі змістом тексту ніяк не в'яжеться.
38. ↑ У примітках до видань НС і ЮРЛ зазначено, що в цьому місці тексту нібито пропущено закінчення речення. Мабуть, це не так. Автор літопису, очевидно, вважав само собою зрозумілим, що той же шляхтич,

який пограбував козацькі вози, захопив також і посланців, направлених козаками зі скаргою до польського гетьмана.

39. ↑ Ця фраза, безперечно, написана після деякої перерви в роботі над літописом. Записавши, явно не на своєму місці, поодинокий, уривчастий факт — звістку про смерть Зборецького, — літописець потім продовжив свою розповідь про боротьбу козаків проти польсько-шляхетських військ.
40. ↑ В тексті рукопису написано — «Павлюка», але це явна описка.
41. ↑ Слова «згону заперати» — буквальный переклад латинського вислову: «расет claudere».
42. ↑ У вид. ЮРЛ внаслідок неправильного читання рукопису надруковано — «жолнірю, битною».
43. ↑ Тут скорочено написане якесь слово. Мабуть, «інші».
44. ↑ Тут пропущено слово «войськом».
45. ↑ Так в рукопису. Має бути «белзький».
46. ↑ Тут пропущено слово «воєводства».
47. ↑ Так в рукопису. Має бути «повітов».
48. ↑ Тут же пропущено слово «воєводства».

About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](#)^[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](#)^[2] license or, at your choice, those of the [GNU FDL](#)^[3].

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)^[4].

The following users contributed to this book:

-
1. [↑](http://wikisource.org) <http://wikisource.org>
 2. [↑](http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0) <http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>
 3. [↑](http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html) <http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html>
 4. [↑](http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium) <http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium>